

KOVÁCS ELEONÓRA

CSÖKKENŐ NÖVEKEDÉS

Szüksége van-e ma az olvasóközönségnek egy olyan kiadványra, melynek témája a nemzetiségek helyzete Kárpátalján? A kérdés aktuális, felvetése szükségszerű. A téma közelről érint bennünket, körülvesz minket, akkor is, ha nem szeretnénk tudomást venni róla. A *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján* című munka a fönt említett témát taglalja.

A kiadvány aktualitását a Megbékélés Chartája szolgáltatja, mely a Megbékélési Mozgalomhoz kötődik, s melynek fő irányelve: „a kárpát-medencei népek közötti, megbékélést elősegítő mozgalom eszméjének” elindítása (8. o.). Ezt a gondolatot Beregszászban, az Európa–Magyar Házban, 2011. március 26-án megtartott magyar-ukrán-ruszin megbékélési konferencia révén próbálták ismertté tenni Kárpátalján.

A *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján* három, egymástól elkülöníthető részre osztható. Az első fejezet az *Általános helyzetkép* címet kapta. Itt találkozunk „Kárpátalja” fogalmának meghatározásával is. A szerző áttekinti a témával kapcsolatos kutatási előzményeket. Megjelöli a kötet célját, ami nem más, mint ismertetni „Kárpátalja ősi és később betelepült nemzetiségeit, kiemelve a magyarok jelenlegi társadalmi-politikai helyzetének bemutatását”. (13. o.)

A szerző véleménye szerint az utóbbi tizenkét év „demográfiai nyertesei” az ukránok. A kiadványból kiderül, hogy az 1989-es és a 2001-es népszámlálási adatok függvényében az egyes nemzetiségek lélekszáma növekvő, vagy épp csökkenő tendenciát mutat-e. Megtudjuk, hogy az elmúlt húsz évben hat millió fővel csökkent Ukrajna lakossága. A népességcsökkenés főbb okaival kapcsolatban a következőket olvashatjuk: mindezek „az alkoholban, a cigarettában, a kábítószer-fogyasztásban és az abortuszban keresendők.” (17. o.)

A tárgyalat fejezetben a szerző saját szerkesztésű statisztikai adatokat közöl a nemzetiségek lélekszámának helyzetéről az 1910-2001 közötti időszakot tekintve. Ugyancsak táblázat ad számot Kárpátalja nemzetiségi összetételéről az 1979-es és az 1989-es népszámlálási adatok alapján. Megjegyzi, hogy „a statisztikai összkép megnyugtató. Kárpátalján véget ér a demográfiai mélyhullám.” (21. o.) Ezek után áttekinti a tömbökben élő

főbb nemzeti és etnikai csoportokat, elsőként a megyei jogú városokban, majd a közigazgatási járásokban is. Láthatunk egy, ugyancsak a szerző által szerkesztett táblázatot az 1921- 2001 közötti időszakot tekintve Kárpátalja lakosságának felekezeti megoszlásáról.

A szerző megjegyzi, hogy az 1910-es osztrák–magyar, az 1921-es és 1930-as csehszlovák, és az 1941-es magyar népszámlálási biztosoknak kiosztott kérdőíveken nem szerepelt külön rubrikában az ukrán nemzetiség: „Csak a ruthén, ruszin nemzetiséget megjelölő rovatban szerepelt pótlólag az ukrán, illetve az orosz megnevezés. Ezekből a táblázatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a négy vármegyéni Kárpátaljának »ukrán őslakossága« nem volt”. (25. o.)

Ezek után kaphatunk „általános helyzetképet” a Kárpátalján őshonos nemzetiségekről vallási, kulturális, helyenként gazdasági tekintetben. Megtudjuk, mekkora az adott nemzetiségek jelenlétének aránya a demográfiai adatok függvényében, betekintést nyerünk a nemzetiségek jelenlétének történetébe. A szerző áttekinti a nemzetiségek felekezeti megoszlását; letelepedésük irányát földrajzilag határozza meg. Ismereteket közöl a nemzetiségek társadalmi és politikai szervezeteivel kapcsolatban. Ismerteti továbbá a szervezetek létrejöttének időpontját, vezetőjük kilétét, tagságuk számát, valamint azt is, van-e képviselőjük a megyei tanácsban.

A szerző elsőként a kárpátaljai magyarok helyzetére helyez hangsúlyt. A saját szerkesztésű statisztikai táblázat alapján 1989-ben Kárpátalján 155 711 magyar élt, míg 2001-ben 151 500 fő. Ukrajnában, 2001-ben 156 600 ember vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Következtetése a magyarság lélekszámával kapcsolatban: „még ha a jelentős asszimilációs veszteséggel nem is számoltunk, a magyarság számának kb. 10 ezerrel való csökkenése volt prognosztizálható.” (34. o.) A szerző felsorolja a kárpátaljai magyarok kulturális érdekvédelmi szervezeteit. Elkülöníti az országos és a megyei szinten bejegyzett társadalmi-politikai szervezeteket, valamint a szakmai és egyéb jellegű, ugyancsak érdekvédelmi szervezeteket. Felsorolja a kárpátaljai magyarság kulturális létezését elősegítő lehetőségeket a következő szempontok alapján: színjátszás, oktatás, hírközlés, sajtó. Megjegyzi, hogy az 1990-es évek közepén a Kárpáti Kiadó felszámolta magyar részlegét, és az 1990-es évek elejétől magánkiadók jöttek létre. Az oktatás helyzetével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a magyar nyelvű oktatási intézmények gondokkal küszködnek a finanszírozás és a tankönyvellátás tekintetében. A szerző felsorolja a Kárpátalján működő, magyar tannyelvű, állami és egyházi gimnáziumokat

és líceumokat, továbbá kitér a felsőfokú oktatási intézményekre is. Utóbbi kapcsán megjegyzi: „A felsőoktatás célja nemcsak a tudás közvetítése, hanem az értelmiségi létre való nevelés is.” (42. o.)

A magyar nyelvű sajtóval kapcsolatban kiemeli, hogy Ukrajnában a nemzetiségek sajtókiadványai nem részesülnek támogatásban. A kárpátaljai magyar sajtó kiadványait elkülöníti országosan bejegyzett és terjesztett, valamint megyei szinten olvasott kategóriákra. A hírközlést tekintve felsorolja a magyar nyelvű adásokat sugárzó rádió- és televízió-csatornákat. Ezek után tér át a magyarság vallási megoszlásának tárgyalására.

Végül a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetének ismertetésére kerül sor. Megemlíti, hogy 1998-2004 között az Új Kézfogás Alapítvány által támogatott földprivatizációs program 14 ezer magyar gazdát juttatott földtulajdonhoz. A magyar kisebbség 75%-a kistelepülésen él, az anyanyelvű képzési lehetőségek hiánya miatt hiányosabb lehetőségekkel rendelkeznek, s emiatt esélyeseek a munkanélküliségre. A kiadvány értékes részletét képezi az, amelyik arra világít rá, hogy milyen mértékű a magyar érdekképviselet a politikai pártok által a megyei önkormányzatban, a megyei jogú városokban, a járási önkormányzatokban, továbbá a magyar képviselet az ukrán pártok listáján, valamint külföldön — mindezt táblázatokkal támasztja alá.

A kiadvány első fejezetében ezek után sor kerül az őshonos nemzetiségek helyzetének megvilágítására több szempont alapján, melyek közé tartozik a történelmi múlt, a demográfiai és kulturális helyzet, valamint a kulturális és érdekvédelmi szervezetek helyzetének áttekintése. Ennek megfelelően a Kárpátalján élő román, szlovák, német, zsidó, lengyel, cseh nemzetközösség kárpátaljai létezésébe nyerhetünk betekintést. A szerző a továbbiakban az anyanemzet nélküli őshonos nemzetiségek felsorolásába kezd. A ruszin és a roma nemzetközösség múltjával és jelenlegi helyzetével ismerkedhetünk meg a fejezet említett részében. Előbbivel kapcsolatban kiemelhetjük a következőket: Alexander Duliscsenkó, a tartui egyetem professzora kijelentette, hogy „a ruszin nyelv nem az ukrán nyelv egyik dialektusa, hanem önálló képződmény. Hangtanilag a szlovákhhoz (nyugati szláv), szótanilag a keleti szlávhoz (a galíciái nyugatorosz), mondattanilag a déli szlávhoz (horvát, szerb) hasonlít.” (113. o.)

A szerző az 1945 után betelepült szórvány-nemzetiségek közé sorolja az oroszokat. Számuk 1959-ben 29 000 fő volt. 1989-ben Kárpátalján 49 500 orosz élt. 2001-ben már csak 30 999 fő. A számuk csökkent. Az 1993-

2004 között tizenkét kulturális-felvilágosító tevékenységet úzó orosz szervezet működött Kárpátalján. 1992-ben jött létre az Orosz Ház Kárpátaljai Oroszok Kulturális Szervezete.

A 2001-es népszámlálási adatok alapján a további, nem őshonos, 1945 után Kárpátaljára települt nemzetiségek közé sorolja az azerieket (231 fő), a fehéroroszkokat (1 540 fő), a bolgárokat (279 fő), a görögöket (100 fő), a moldovánokat (516 fő) és az örményeket (490 fő).

A kiadvány második fejezete demográfiai mellékletből áll. Táblázatok tanúskodnak arról, hogyan oszlik meg Kárpátalja lakossága az anyanyelvet, a településtípust, a nemek arányát, a települések lélekszámát, valamint a magyar lakosság jelenlétének százalékarányát tekintve.

A harmadik fejezetben a szerző azt összegzi, hogy a hatályos törvények által biztosított nemzetiségi jogok miként valósulnak meg a gyakorlatban. Ezzel kapcsolatban elkülöníti a pozitív és a negatív tendenciákat. Előbbiekhez sorolja a felsőfokú oktatásban való részvétel lehetőségét az egyetemeken (nem tér ki az érettségivel kapcsolatos problémákra, csak az Ungvári Nemzeti Egyetemen működő filológiai karokat említi), a hagyományörzésre való törekvés szabadságát, a tömegtájékoztatási eszközökhöz való szabad hozzáférést. A negatívumok közé sorolja a tankönyvellátással kapcsolatos problémákat, valamint a nemzeti emlékművek rongálásának esetét. Végül hozzáteszi: „a gazdasági fejlődés problémái ellenére, a területen az etnopolitikai állapotok továbbra is stabilak és kiegyensúlyozottak.” (127. o.)

A szerző a továbbiakban folytatja a Kárpátalján élő nemzetiségek helyzetének bemutatását kulturális tekintetben, szem előtt tartva az oktatási intézmények, a tömegtájékoztatás eszközei, a hagyományörző csoportok, valamint a könyvtárak és a múzeumok számát. Az érvényben lévő törvények és rendeletek felsorolásával a szerző tényeket közöl a nemzetiségi kérdés szabályozásáról Ukrajnában. Kiemeli, hogy Magyarország és Ukrajna diplomáciai kapcsolatát egy alapszerződés határozza meg, melyet 1991 decemberében Kijevben írtak alá. „A dokumentum 17. cikkelye rendelkezik a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kölcsönös védelméről.” (150. o.) A szerző következtetése: „Általános problémának tekinthető, hogy a politikai bizonytalanság, a gyakori jogszabálymódosítások miatt áttekinthetetlenek a jogérvényesítés intézményes keretei, hiányos a jogi kompetenciák kijelölése. Az érvényes törvények, rendeletek a kisebbségek vonatkozásában megengedő jellegűek ugyan, ám ezek végrehajtása némely esetben helyi szinten elakad.” (150. o.)

A negyedik fejezet *A kárpátaljai magyarság problématerképe* címet kapta. A Nemzeti Kisebbségek Jogainak Biztosításával Foglalkozó Magyar–Ukrán Vegyes Bizottság XIV. ülésén elhangzottak jegyzőkönyvét is olvashatjuk, mindezt a fejlesztési és oktatási kérdések, hosszú távú javaslatok és egyéb kérdések kategóriájában.

Az ötödik fejezetben a szerző a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek közleményeiből válogat. Végül a kárpátaljai és ukrainai magyar érdekvédelmi szervezetek és intézmények, valamint nemzeti közösségek címjegyzékével szolgál.

A kiadvány felhívja a figyelmet Kárpátalja színes etnikai térképére, a nemzetiségi megoszlás mikéntjére és mértékére. Sorra veszi és jellemzi a nemzetiségeket történelmi, kulturális tekintetben, felsorolja az érdekvédelmi szervezeteiket, demográfiai adatok tükrében beszámol az arányukról.

(Dupka György. *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Beregszász—Ungvár, 2011, 220 o.)